

men det ligner ikke desto mindre et blindt punkt i branchens bestræbelser på at legitimere sig selv.

Den foretrukne vej ud af de etiske dilemmaer der potentielt knytter sig til den håndværksmæssige kommunikation handler da heller ikke om kommunikationsarbejderens personlige engagement, men om hvilke instrumenter det er legitimt at tage i anvendelse i hvilke situationer. Det ytrer sig som en puritanisme i anvendelsen af metoder, der forsøger at finde grænsen mellem på den ene side opportunistisk afkodning af vælgernes signaler gennem fx fokusgrupper og på den andens side personlig holdningsmæssig integritet – for politikernes vedkommende vel at mærke.

Håndværkeren er i sidste ende blot endnu en metafor med begrænset rækkevidde, der fungerer som en retorisk figur i forsøget på at få debatten om spindoktorer og kommunikations eksperter ind i de rette proportioner. Derudover finder man også en række udmærkede analyser af konkrete begivenheder såvel som generelle fænomener der indkredser betingelserne for det parlamentariske arbejde i dag. Interessant er især kommunikationsarbejdernes rolle i opgøret med journalistikkens formidlingsmonopol og genetableringen af den direkte kommunikation med vælgerne.

Henrik Borup Nielsen

De politiske ideers historie

Sven-Eric Liedman: *De politiske ideers historie. Fra Platon til kommunismens fald*, Gads Forlag 2000, 280 sider, 198 kr.

Universitetsstuderende fra en række humanistiske og samfundsvidenskabelige fag har i nogen tid efterspurgt et dansksproget oversigtsværk i politisk idéhistorie. Man må formode, at det bl.a. er denne efterspørgsel, Gads forlag søger at besvare med oversættelsen af Sven-Eric Liedmans *Från Platon till kommunismens fall*. Ved første øjekast drejer det sig da også om en ligefrem og håndterlig indføring i de politiske teoris historie; ved nærmere eftersyn kommer man imidlertid til at undres over, hvilke overvejelser, der har fået forlaget til at udsende netop denne bog på det danske marked. Bogen viser sig nemlig ikke at have de indlysende kvaliteter, der skulle berettiggere en oversættelse fra svensk (frem for f.eks. produktionen af et dansk værk), og den når slet ikke op på niveau med en god håndfuld især engelsksprogede udgivelser, der er i handelen. Et af disse ville fagligt set være et mere oplagt emne for oversættelse, hvis det nu først var et velprøvet værk, der skulle lanceres. Liedmans bog er velprøvet og velsolgt i hjemlandet. Den udkom først på svensk i 1972 under titlen *Från Platon till Lenin*, og mellem denne og den danske udgave ligger der, ifølge forordet, 11 svenske oplag (samt en politisk-historisk udvikling afspejlet i den løbende ændring af titlens afsluttende term). I sidste instans må Gads' valg

af Liedmans middelmådige oversigtsværk være motiveret af denne beroligende salgshistorie. Desuden har man nok satset på, at en vis goodwill vil tilflyde bogen fra den samtidige udsendelse af Liedmans mere ambitiøse og inspirerende værk I skyggen af fremtiden.

Af en bog med titlen De politiske idéers historie ville man måske forvente en undersøgelse, der tager udgangspunkt i centrale politiske idéer (som f.eks. nationen, velfærdsstaten, juridisk rationalitet, universelle menneskeretligheder, mellemstatslig folkeret) og søger at spore deres historiske forløbere, oprindelse og udvikling gennem politisk, administrativ og diplomatisk praksis såvel som teoretisk refleksion. Liedman vælger en anden mulighed – nemlig at give en historisk gennemgang af de mere systematisk formulerede visioner om, hvordan de politiske samfund er eller bør være organiseret. Det er med andre ord filosofernes politiske teorier, der skal udfoldes, fordi ”den politiske idéhistories centrum udgøres af et begrænset antal tekster”, som han siger i sit forord (s. 7). Derfor tegnes f.eks. 1800-tallets konservatisme ikke ud fra de ikke-akademiske diskurser, som måske har haft størst indflydelse på denne tænkning, men ud fra ”filosoffen Hegels skrifter”, hvor ”konservative grundtemaer er alsidigt udviklede og artikulerede” (s. 8). Ikke desto mindre hævder Liedman, at Hegel ikke formår at artikulere ”det, der bliver centralt i det senere 1800-tals konservatisme, nemlig

at staten bør skride ind imod den fattigdom, der bliver følgen af den økonomiske og industrielle udvikling.” (s. 138). Her er filosofen Hegel tilsyneladende ingen god repræsentant for den konservative idé. Omvendt må man kunne spørge, om Liedmans fremstilling er korrekt, al den stund fattigdomsproblemet og velfærdsstatlig intervention behandles i flere af Hegels mindre filosofiske tekster, hvor han diskuterer britisk pauperisme, politiets opgaver, o.a.

Det mere almene problem med Liedmans koncentration om det filosofiske ’centrum’ er, at mange af de politiske idéers måske mest interessante og relevante historie ligger i den relative periferi, den være sig af teoretisk eller praktisk karakter. Resultatet er, at mange centrale idéer mangler at blive historisk undersøgt og gjort forståelige. Eksempelvis dukker suverænitetsbegrebet pludselig op i Liedmans tekst, uden at han berører hverken den begyndende teoretiske behandling af princippet (hos Jean Bodin eller Althusius) eller den politisk-historiske knæsettelse af det (i Westphalen-freden). Et andet eksempel er den moderne genoplivning af naturlovstanken, hvor Hugo Grotius end ikke nævnes; selv om der er en allusion til hans skandaløse ”selv om Gud ikke fandtes” (s. 93), er De jure belli ac pacis idé til en mellemstatslig folkeret åbenbart perifer og derfor uinteressant.

Liedmans tilgang gør, at bogens mere korrekte titel burde være De politiske ideologiers historie – det er også den benævnelse, han selv giver

sit område. Han giver ingen egentlig definition af sit ideologi-begreb, men det fremgår, at han forstår en ideologi som en samling af politiske idealer, underbygget og forenet af fornuftsmæssige eller teoretiske ræsonnementer og principper. Ud fra denne forståelse kan han tale om ”en lang række ideologer” i det antikke Grækenland (Platon og Aristoteles), mens fascismen (herunder nazismen) kun ad omveje kan karakteriseres som en ideologi, da den jo ”er gennemgående anti-rationalistisk” (s. 200).

De forskellige ideologier fremstilles i deres kronologiske rækkefølge fra Platon til Giddens, og på trods af Liedmans erklærede fokus på det filosofiske centrum, lykkes det ham at inddrage en række positioner, som ofte ikke kommer med i begrænsede oversigter som denne. Således er der interessante afsnit om Müntzer og Winstanleys bidrag til de folkelige opstande i hhv. 15- og 1600-tallet, og et tiltrængt oplæg til at indlemme Wollstonecraft i den politiske teoris kanon. Bogens klart bedste afsnit er dog dem, der omhandler de socialistiske bevægelseres transformation i 1900-tallet; her gives der en informativ og kontinueret fremstilling af de afgørende politiske og teoretiske forskelle, og Liedman magter netop at give et billede af idéernes historiske udvikling. Uheldigvis er det netop den historiske dimension, der savnes i mange af de andre afsnit, hvor vægten i stedet ligger på at udstille de ideologiske karakteristika. Liedmans foretrukne metode består i at fremstille ligheder og forskelle

mellem nogenlunde samtidige tænkere (behandlet parvis) ved at sammenligne deres respektive positioner på forskellige samfundsområder. Dette sker med bl.a. Platon og Aristoteles, Thomas Aquinas og Marsiglio af Padova, Hobbes og Locke, Mill og Spencer. Denne strategi lader måske teoretiske enkeltelementer træde i relief, men den fremmer hverken en uddybning af teoriernes historiske betingelser eller en analyse af deres immanente sammenhæng (eller mangel på samme).

Fremgangsmåden er desværre typisk for bogen som helhed, som skæmmes af doktrinar forenkling 4både sprogligt, formelt og indholdsmæssigt. Hensigten er formodentligt at gøre komplekse emner forståelige, men dette opnår man ikke ofte ved at undgå teksternes reelle vanskeligheder, og slet ikke når følgen er, at relevante informationer og væsentlige analyser udelades.

På det sproglige område er forenklingens doktrinen måske en smagsag, men mere uomtvistelige er de formelle mangler. Den mest belastende er uden tvivl, at der ikke findes referenceoplysninger til bogens mange citater! Ofte kan man ud fra brødteksten regne ud, hvilket værk en passage er hentet fra, men den nærmere oprindelse i de gerne ret omfattende tekster er udeladt – og dermed læserens mulighed for selv at studere nærmere, hvilken sammenhæng tekststykket optræder i. Det er svært at se, hvad der kan begrunde et så direkte brud med en uhyre fornuftig akademisk skik – endog i et

oversigtsværk, som angiveligt koncentrerer sig om et begrænset antal tekster. Udeladelserne har åbenbart også givet oversætteren problemer, da hun (Kirsten Jørgensen) har måttet oversætte en række citater fra svensk, snarere end fra originalsproget.

Også litteraturlisten – et andet vigtigt område for et oversigtsværk – præges af ringe akademisk håndværk, uden indlysende kriterier for udvalget. Specielt opstillingen af primærteksternes forskellige udgaver synes at være et tilfældigt sammenrend af, hvad man nu er kommet i tanke om, med samlede værker, enkeltværker og tekstudvalg om hinanden. Et eksempel er Martin Luther, som er anført med *Kritische Gesamtausgabe* (18 bd., 1930-85), *Den store katekismus* (1996), *Renaissance og reformation – et tekstudvalg* (1982), *Skrifter i udvalg* (1981), *Om den trållbundna viljan* (1964), *Luthers skrifter i udvalg 4 bd.* (1962-64) og *Prædikener: Ny samling* (1938). (Der opgives hverken forlag eller udgivelsessted.) I forhold til denne omfattende liste forekommer det noget besynderligt, at det f.eks. ikke bemærkes, at *Lockes Second Treatise* er oversat til dansk, eller at der ikke anføres et eneste værk af Rousseau – hverken på fransk, engelsk, svensk eller dansk.

Den alvorligste almene indvending mod værkets indhold gælder dets overfladiske præsentation af de enkelte ideologier. Liedman vil, som vi har set, koncentrere sig om ”et begrænset antal tekster”, men dette betyder åbenbart ikke, at han vil studere dem særligt nøje, endsiges kritisk. Han hævder, at

hans bog ”skal give de første nogenlunde stabile kundskaber om de politiske idéers udvikling” (Forord, s. 7). Tydeligvis ligger vægten på stabiliteten, hvilket forfatteren nok mener, bedst kan opnås, ved ikke at problematisere de ideologiske centralteksters selvforståelse, og ellers gå udenom de interne og generelle vanskeligheder, som teksterne indeholder. (Den eneste undtagelse gælder fascismen.) Tanken synes også her at være, at forenkling er den højeste dyd, og så må præcision og information komme i anden række. Men forenkling fremmer ikke altid forståelsen – og ikke kun fordi resultatet ofte bliver udtalelser så vage, at man ikke ved, om de skal betyde det ene eller det andet. For en, der er så godt bevandret i den politiske idéhistorie som Sven-Eric Liedman, er det svært at undgå referencer til begreber og vidensfelter, som man har måttet udelade, fordi de antages at være for besværlige eller ville fremtræde som forstyrrende elementer. Dermed møder læseren en række halvkvædede viser, som først rigtig bidrager til forvirringen. Lad mig nævne et par eksempler.

Om den græsk-antikke politiske refleksion siger Liedman, at den holdt sig inden for den ramme af muligheder, som de græske bystater tilbød; ”barbarernes forskellige styreformers frembød ikke noget alternativ for den politiske tænkning” (s. 11). Disse rammer var, siger han, ”ganske vist ret vide” – alligevel er det kun de athenske forhold, som vi hører noget om. F.eks. beskrives Sparta udelukkende som ”det klassiske eksempel på

en aristokratisk stat” og som ”den indlysende modsætning [til] det merkantile og udadvendte Athen” (s. 13). Men hvorfor dette skulle være en indlysende modsætning, eller hvad der kendetegner Sparta som et aristokrati, forbliver uforståeligt for læseren, som slet ikke har fået noget at vide om denne bystat. Derfor bliver man heller ikke særlig oplyst, når der om Platon siges, at han ”opfatter uddannelsen som et anliggende for staten og ikke for private interesser. Dermed vender han sig imod forholdene i Athen og finder – her som på flere andre væsentlige punkter – forholdene i Sparta mere tilfredsstillende.” (s. 22) Hvis disse punkter er så væsentlige for Platons ’ideologi’, ville det så ikke være en idé at oplyse lidt om de spartanske forhold? Et andet eksempel kan hentes fra Liedmans mangelfulde behandling af Rousseaus ”berømte, omstridte og vanskeligt forståelige lære om almenviljen (la volonté générale).” (s. 121) Et ret centralt begreb i den moderne politiske idéhistorie, som ganske rigtigt er omstridt og problematisk hos Rousseau. Liedman tilbyder dog ingen analyse af begrebets indre modsætninger eller af hvilken begrebslig elasticitet, der bl.a. tillod dets anvendelse som legitimation for terrorens ’tvang til frihed’. Han nøjes med at nævne, at hvis staten er styret efter Rousseaus principper, vil almenviljen gennem flertallets beslutninger være det bedste for hele staten; at almenviljen er ”den statslige enheds vilje og derudover dens ufejlbarlige, vejledende princip.” (s. 122) Liedman behandler ikke, hvordan Rousseau direkte og gentagne gange

modsiges sig selv i forsøget på at udvikle almenviljens skæbnesvangre begreb – bl.a. i forhold til flertalsbeslutninger. I stedet undviges ”den vanskeligt forståelige lære” med en udtalelse om, at Rousseau ikke er den, ”der foretager abstrakte filosofiske sondringer; blandt de politiske teoretikere står han som idérig og impressionist.” (ibid.) Alligevel dukker almenviljen jo op igen senere, i forbindelse med Hegels diskussion af ”Rousseaus temmelig flertydige udtryk” (s. 138). Det ville unægtelig have hjulpet på forståelsen af konklusionen på denne diskussion – at Hegels og Rousseaus ”indstilling er fundamentalt forskellig” (s. 139) – hvis man forinden havde fået en blot skitseret analyse af Rousseaus begreb.

Et tredje, tilsvarende eksempel er undvigelsen af Hegels dialektik – men generelt kan det siges, at ved at undgå den slags besværlige emner, ender bogens ambition om forenkling i tåget forvikling.

Hvis de studerendes efterspørgsel efter et dansksproget oversigtsværk i politisk idéhistorie er udtryk for et behov, bliver det næppe tilfredsstillende af denne udgivelse. Det er synd, for med bogens håndterlige omfang og lovende danske titel vil den sikkert sælge rimeligt og – kan man frygte – fortrænge andre forlags eventuelle interesse i at satse på et nyskrevet dansk (eller et bedre valgt oversat) oversigtsværk. Helt alment har universitetsstuderende vel ikke behov for at betale for et fagligt værks danske oversættelse frem for den langt billigere svenske original. I dette tilfælde er der dog gode grunde – nemlig bogens

uheldige forenklinger, udeladelser og omtrentligheder, sprogligt, formelt og indholdsmæssigt – til at lade begge versioner blive hos Gad, hhv. Bonnier.

Der eksisterer imidlertid en sørgelig risiko for, at Gad med denne udgivelse sætter sig på et reelt, men dog begrænset marked, med en bog hvis oversættelse vi godt kunne have været foruden. Det fortrøstningsfulde håb må være, at danske, SU-pressede studerende omhyggeligt overvejer deres bogindkøb og vælger et værk, der kan tjene dem bedre.

Knut Anton Bockman

Kritik af den økonomiske fornuft

Carsten Fenger-Grøn og Jens Erik Kristensen (red.): *Kritik af den økonomiske fornuft*, Hans Reitzels Forlag 2001, 296 sider, 225 kr.

Det er nu en gang vilkåret for anmeldelser i Slagmark, at de først bliver trykt flere måneder efter udgivelsen. Det gør som regel ikke så meget, enten fordi der er tale om meget snævre udgivelser som ikke vækker nogen synderlig opmærksomhed i den brede offentlighed eller også fordi Slagmark ikke har de samme form- og omfangsmæssige begrænsninger som aviserne, som vi derfor heller ikke føler anledning til at forholde os til, når de har været tidligt ude. I dette tilfælde er det imidlertid vanskeligt at abstrahere fra den opmærksomhed som Carsten Fenger-Grøn og Jens Erik Kristensens anto-

logi Kritik af den økonomiske fornuft har fået. Den har været anmeldt i de landsdækkende aviser umiddelbart efter udgivelsen, den har været genstand for adskillige radioprogrammer og den har sågar været diskuteret i debat- og nyhedsprogrammer på de landsdækkende TV-kanaler, hvor flere af bidragsyderne har været inviteret i studiet. Det er mildt sagt uvant for en udgivelse båret af idéhistorikere, og det er derfor i sig selv nogle overvejelser værd, hvordan det nu kan gå til.

To grunde ligger lige for. Dels den velgennemtænkte tilrettelæggelse af antologien, der viser sig gennem bidragydernes meget forskellige indfaldsvinkler og personlige baggrunde, og dels ved selve emnets aktualitet og relevans. Hvad angår tilrettelæggelsen er det meget forudsigeligt, hvilken skæbne udgivelsen havde fået, hvis man havde begrænset sig til bidrag fra idéhistorikere og andre humanister. Så havde man højst kunnet gøre sig håb om nogle få mavesure anmeldelser, der udtrykte slet skjult irritation over disse idéhistorikeres evindelige trang til at blande sig i vidensfelter, de ikke har forstand på (hvilket vi da også kan finde et eksempel på i weekendavisen med et venstrehåndsarbejde af Frede Vestergaard). Nu valgte udgiverne i stedet et meget bredt forum af bidragsydere, der også omfatter politologer, teologer og – selvfølgelig – økonomer. Den sidste gruppes autoritet er endda styrket af at indbefatte en tidligere og en nuværende økonomisk overvismand [han er i mellemtiden gået af, red.], og netop denne autoritet er utvivlsomt hovedårsagen til den